

ПРАВООХОРОННА ТА ПРАВОЗАХИСНА СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Корж І. Ф.

ВСТУП

В умовах нинішнього розвитку в Україні демократії, здійснення заходів щодо захисту та додержання прав і свобод людини в державі, важливим є створення належної та ефективної національної системи досудового їх захисту, що стає для реалізації одним з головних завдань держави. Тому головним змістом і спрямованістю діяльності нашої держави стають захист прав і свобод людини та напрацювання гарантій їх здійснення.

Утвердження та забезпечення зазначених прав і свобод Конституція України покладає на державу як її головний обов'язок (ст.3): «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави»¹. Саме Конституція України та чинне законодавство закріплюють за державою в особі компетентних державних органів функцію захисту прав і свобод громадян України, яка гарантує кожному право звертатися за захистом своїх порушених прав.

Суттєвим кроком нашої держави у вирішанні порушеного питання стало закріплення в Конституції України курсу України на вступ до Європейського Союзу та НАТО². Зазначимо, що Україна має достатні політико-правові передумови для повного інтегрування до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу – право на інтегрування до ЄС за Україною закріплене стаття 49 Договору про Європейський Союз, визначаючи, що будь-яка європейська держава, що шанує спільні принципи, може звернутися з поданням щодо набуття членства в ЄС. Крім зазначеного вище, Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (стаття 11)³ до основних засад зовнішньої політики віднесено забезпечення інтеграції України в євроатлантичний політичний, економічний, правовий простір.

¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №2 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7 лютого 2019 р. № 2680-VIII. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

³ Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

Важливого значення в нинішніх умовах набуває діяльність державних і недержавних інституцій, якими здійснюються заходи щодо забезпечення та захисту конституційних прав громадян у повсякденному житті, правова просвітницька їхня діяльність, що тим самим наближає Українське суспільство до європейського рівня стану основоположних прав і свобод людини в державі, що прискорює вирішення мети Українського народу щодо вступу до сім'ї європейських демократичних народів. Саме на здійсненні аналізу системи правоохоронних і правозахисних українських інституцій направлено дане дослідження, діяльність яких сприяє досягнення згаданої мети.

1. Державні правоохоронні та правозахисні органи України

Ухвалення рішення 23 червня 2022 року лідерами 27 європейських країн-членів Європейського Союзу (ЄС) про прийняття України кандидатом на членство в ЄС – результат кропіткої праці українського суспільства у даному напрямку. Як зазначила віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Ольга Стефанішина: «Статус кандидата офіційно запускає процес набуття Україною членства в ЄС. Ми вже активно працюємо над подальшими кроками та реформуванням країни попри війну, аби не втрачати темпи нашої інтеграції»⁴.

Подальша підготовка до членства передбачає завершення всеохопної трансформації всіх сфер, що створюватиме умови, коли країна житиме за принципами Євросоюзу та його законами, які спрямовані на захист кожного громадянина та бізнесу. Крім того, зазначене засвідчило прийняття Україною на себе цілої низки міжнародно-правових зобов'язань, насамперед, щодо поваги та захисту прав людини.

Цільне місце серед виконаних зобов'язань перед Радою Європи займає ратифікація Україною Конвенції про захист прав і основних свобод людини у 1997 р.⁵ з визнанням юрисдикції Європейського суду з прав людини. Повага до демократичних цінностей, верховенство права та захист прав людини визначені в основних документах, пов'язаних з інтегруванням України до Європи, таких, як Копенгагенські критерії⁶, які визначають головні умови для вступу до ЄС.

⁴ Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення: 26.04.2023).

⁵ Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

⁶ Копенгагенські критерії: Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%B3%D1%8%D1%8C%D0%BA%D%96_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97 (дата звернення: 26.04.2023).

Необхідно зазначити, що у більшості демократичних держав основними механізмами захисту прав людини є суд. Водночас, реалізуючи свою правоохоронну функцію, держава створює систему державних органів, насамперед, правоохоронних, що дозволяє глибше зрозуміти суть державно-правових явищ, усвідомити механізм захисту прав людини та громадянина від протиправних посягань, скласти уявлення щодо реалізації правових норм в практичній діяльності відповідних державних органів.

Одним з таких державних органів, фактично правозахисним органом, є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – посадова особа, статус якої визначається Конституцією та законами України і яка здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні. Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відміння їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод⁷. Закон визначає мету парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Правоохоронна діяльність реалізується через систему державних, у тому числі правоохоронних органів, а також громадських організацій. Тим самим правоохоронні органи – це існуючі в суспільстві й державі установи та організації, що здійснюють правоохоронну функцію, основне завдання яких полягає в забезпеченні законності, захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, боротьбі з кримінальними та іншими правопорушеннями.

Під правоохоронним державним органом розуміють державну установу, яка діє в системі органів державної влади й виконує на основі закону державні функції (владні, організаційно-розпорядчі, контрольні тощо) в різних сферах внутрішньої та зовнішньої діяльності держави. Тобто, правоохоронні органи – це державні установи діяльність яких спрямована на захист національної безпеки, забезпечення стану законності й правопорядку, захист прав, свобод та інтересів громадян, суспільства і держави та на реалізацію інших законодавчо визначених функцій держави. Правоохоронні органи в Україні – державні органи, спеціально уповноважені здійснювати контроль і нагляд за додержанням Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів, забезпечувати правопорядок, застосовувати заходи державного примусу до правопорушників⁸.

⁷ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.04.2023).

⁸ Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю.С.Шемшученка. Київ: «Укр. енциклопедія», 2003. Т.5. 736 с.

У науковій літературі та наукових дослідженнях запропоновано наступний оптимальний, на нашу думку, структурний розподіл напрямів системи діяльності державних правоохоронних органів:

- а) діяльність органів прокуратури;
- б) діяльність з виявлення, запобігання та розслідування кримінальних правопорушень;
- в) діяльність із захисту державної безпеки, державного кордону та охорони правопорядку;
- г) органи юстиції.

Кожному із зазначених напрямів притаманні свої особливості, які характеризують певну специфіку того або іншого правоохоронного органу. Правоохоронна діяльність може поєднувати систему правоохоронних органів загального та спеціального призначення, систему правозахисних органів та організацій.

Запобігання, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень – це напрям правоохоронної діяльності, який полягає у застосуванні системи заходів загального і спеціального характеру уповноваженими державою правоохоронними органами. В довідковій та науковій літературі є різні визначення терміну «правоохоронна діяльність». Найбільш оптимальним з них, на нашу думку, є наступне:

– це система заходів, спрямованих на забезпечення виконання конституції, законів та інших нормативно-правових актів держави. Є засобом зміцнення законності і правопорядку, забезпечення конституційних прав громадян. Її методами є: проведення перевірок виконання законів та інших нормативно-правових актів; притягнення правопорушників до юридичної відповідальності, усунення причин злочинів та інших правопорушень тощо. До її форм належить скасування незаконних нормативно-правових актів, визнання законів та підзаконних актів конституційним судом неконституційними тощо⁹.

Дослідження питання захисту прав людини публічною адміністрацією в Україні почнемо з діяльності прокуратури, яка здійснює функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. На сьогодні прокурорська діяльність полягає у наступному:

- підтримання державного обвинувачення в суді;
- представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених Законом¹⁰ та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України¹¹. Мова йде про участь прокуратури у розгляді судом

⁹ Там же.

¹⁰ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 28.04.2023).

¹¹ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 28.04.2023).

наступних справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб;

– нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

– нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

До правоохоронних органів, окрім прокуратури традиційно відносять органи внутрішніх справ України, органи Служби безпеки України, органи Державної прикордонної служби України, Національна поліція України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Управління державної охорони України, Бюро економічної безпеки України, Державне бюро розслідувань та низку інших органів, що здійснюють правоохоронні та правозастосовні функції.

В українському законодавстві відсутні як чітке визначення терміну «правоохоронна діяльність», так і вичерпний перелік правоохоронних органів. При цьому, у різних законодавчих актах поняття та перелік правоохоронних органів визначаються по-різному. Нечітке й суперечливе вживання насамперед законодавцем терміна «правоохоронні органи» свідчить про відсутність єдиного підходу в його розумінні й тлумаченні. Це ускладнює розв'язання теоретичних проблем у цій сфері, негативно впливає на правове регулювання компетенції правоохоронних органів, правове й соціальне становище їхніх працівників, а отже, на їхню діяльність загалом.

Правоохоронна діяльність, яку здійснюють правоохоронні органи, визначається правоохоронною функцією держави, що є об'єктивною потребою розвитку держави й суспільства та спрямована на забезпечення правопорядку. При цьому забезпечення правопорядку може відбуватися лише в межах законності. Підтримання правопорядку та припинення правопорушень покладено на компетентні державні органи, для яких діяльність із запобігання правопорушенням, дізнання та розслідування злочинів є обов'язковою й полягає в невідкладному та відповідному реагуванні на факти невиконання або неналежного виконання вимог правових норм з боку юридичних або фізичних осіб.

Відновлення порушеного права – головне завдання правоохоронних органів. Це система правомірних дій, до яких примушують фізичну або юридичну особу, що зумовила збитки або інші негативні наслідки, щодо їх відшкодування. Законодавством передбачено порядок відшкодування моральної або матеріальної шкоди, закріплено компенсаційні виплати за неправомірні дії правоохоронних органів. Діяльність правоохоронних органів є публічною, багатоплановою та підконтрольною. У зв'язку з цим правоохоронний орган можна визначити як юрисдикційний орган, уповноважений державою виконувати в установленому законом порядку функції або завдання з охорони права, правопорядку, розслідування або

запобігання правопорушенням, захисту національної безпеки, підтримання правопорядку, забезпечення стану законності¹².

Надання юридичної допомоги – це правоохоронна функція, яка полягає у наданні правової допомоги юридичним та фізичним особам при вирішенні питань захисту і охорони прав та інтересів у разі їх порушення або у разі захисту у кримінальному провадженні.

Надання юридичної допомоги і захист у кримінальних провадженнях здійснюється уповноваженими державою правозахисними органами та організаціями (діяльність яких розкриватиметься у другому розділі). Правозахисна діяльність виконується державними й недержавними органами.

Під правозахисною діяльністю можна розуміти надання правової допомоги юридичним особам, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства у спірних питаннях з охорони права, захисті фізичних осіб від обвинувачення та у державному гарантуванні охорони прав громадян правозахисними органами.

Розглядати державну правоохоронну та правозахисну діяльність адміністративних органів України розпочнемо з Національного бюро розслідувань. Державне бюро розслідувань – це відносно новий орган, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Йому перейшли функції досудового розслідування від прокуратури. Відповідний закон про створення Державного бюро розслідувань ВРУ прийняла 12 листопада 2015 року. Відповідний закон про створення Державного бюро розслідувань (ДБР) прийнято 12 листопада 2015 року¹³.

Відповідно до положень ст.5 Закону ДБР вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу»¹⁴, особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими

¹² А. Подоляка. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи. *Віче*. 2009. № 18. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/1643/> (дата звернення: 01.05.2023).

¹³ Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

¹⁴ Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 01.05.2013).

прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України¹⁵.

Таким чином, у підслідності ДБР – найвищі посадовці, судді, працівники правоохоронних органів, ті, хто вчинив військові злочини. Перелічені особи мають можливість безпосереднього впливу на перебіг кримінального провадження, саме тому в Законі широко прописані гарантії незалежності органу. ДБР – український аналог американського FBI, Федерального бюро розслідувань.

Національна поліція України (поліція), згідно із Законом¹⁶, є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- протидії злочинності;
- надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

У складі поліції функціонують: кримінальна поліція; патрульна поліція; органи досудового розслідування; поліція охорони; спеціальна поліція; поліція особливого призначення; інші підрозділи, діяльність яких спрямована на виконання завдань поліції або на забезпечення її функціонування, рішення про створення яких приймається керівником поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ України.

Як зазначають окремі дослідники у даній сфері, для удосконалення роботи поліції, яка є недосконалою на даний час, існує доцільність щодо необхідності підготовки сучасного Поліцейського кодексу України. На думку фахівців, це є важливою креативною законодавчою ініціативною подією, новацією й історичною віхою, оскільки особливістю діяльності нової поліції нашої держави має стати гарантування надійного конституційного фундаменту

¹⁵ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.05.2013).

¹⁶ Про національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

юстиції забезпечено верховенство права, захист від шахрайства та корупції. Міністерство захищає людину, її права та власність, забезпечує виконання договорів, зменшує рівень повторної злочинності та забезпечує безкоштовний юридичний захист людини, яка опинилась в складній життєвій ситуації. Мін'юст створює умови для прозорого, швидкого та ефективного надання послуг кожній особі, забезпечуючи легкість ведення бізнесу, підвищуючи ступінь суспільної довіри та впевненості. До органів юстиції належать органи з виконавчого провадження, органи реєстрації актів цивільного стану, органи державної реєстрації нормативно-правових актів та громадських об'єднань, а також нотаріат.

Наступні державні правоохоронні органи у своїй сукупності являють собою безпекову групу (частину сектору безпеки держави), яка забезпечує насамперед безпеку громадян від відповідних загроз і небезпек і тим самим забезпечують право громадян на життя. Завдання зазначеної групи – гарантувати безпеку як суспільне благо. Задача кожного гаранта безпеки – ефективно надавати ефективні послуги за допомогою прозорості і підзвітної політики та практик. Сутність групи сектору безпеки полягає у злагодженій діяльності всіх його елементів. Проблеми і завдання формування та розвитку зазначеної групи сектора безпеки України за сучасних безпекових умов дедалі актуалізуються і потребують своєчасного їх вирішення як у науковому, так і законодавчому плані.

Розгляд складу зазначеної групи розпочнемо зі Служби безпеки України (СБУ). За нинішніх умов Служба являє собою осколок колишнього КДБ СРСР, репресивного органу комуністичної партії. Про необхідність реформування цього органу і перетворення її на спеціальну службу європейського зразка, точаться дискусії не одного десятка років, але необхідного для цього прояву політичної волі до цього часу немає. Тому, є непоодинокі факти використання Служби у політичних тисках і переслідуваннях владними структурами своїх політичних опонентів.

Відповідно до Закону²⁰ СБУ є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Служба здійснює захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. Крім того, Служба здійснює попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших

²⁰ Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України. Підпорядкована Служба Президентіві України.

Наступним державним органом у згаданій групі є Державна прикордонна служба України (ДПСУ), діяльність якої спрямовується Міністерством внутрішніх справ України. Відповідно до Закону²¹ ДПСУ є правоохоронним органом спеціального призначення, на яку покладено завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні. Крім того, на Службу покладено здійснення охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій; ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України; участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів; участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом; участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб; охорона закордонних дипломатичних установ України тощо.

Управління державної охорони України (УДОУ) є державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президентіві України та підконтрольним Верховній Раді України. Призначення УДОУ згідно із Законом²² – державна охорона органів державної влади України та посадових осіб згідно з переліком, зазначеним у самому Законі. Протягом строку повноважень зазначених посадових осіб також забезпечується безпека членів їхніх сімей, які проживають разом з ними або супроводжують їх.

Державна охорона здійснюється щодо глав іноземних держав, парламентів та урядів і членів їхніх сімей, міністрів закордонних справ, керівників міжнародних організацій, які прибувають в Україну чи перебувають на її території у складі офіційних делегацій або відвідують Україну на запрошення органів державної влади. Державна охорона може здійснюватися щодо інших високих посадових осіб, представників іноземних держав та міжнародних організацій, які прибувають в Україну чи перебувають на її території.

²¹ Про державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 р. № 661-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

²² Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 4 березня 1998 р. № 160/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

Державна охорона у разі наявності загрози життю чи здоров'ю може здійснюватися щодо інших посадових осіб за рішенням Президента України, прийнятим за поданням посадових осіб, уповноважених виступати від імені відповідних державних органів, або за поданням начальника Управління державної охорони України.

В державі функціонують і інші державні органи, які опосередковано виконують функції охорони прав громадян, як то: Військова служба правопорядку у Збройних Силах України; митні органи; органи і установи виконання покарань (пенітенціарна система) тощо, а також правозахисні органи – Бізнес-омбудсмен, посадова особа, що займається захистом інтересів як українських, так і іноземних підприємств, що ведуть бізнес в Україні, перед органами публічної влади; Освітній омбудсмен – посадова особа, на яку Кабінетом Міністрів України покладається виконання завдань із захисту прав у сфері освіти; Уповноважений із захисту державної мови – посадова особа в Україні, статус якої визначає Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Однак вимоги щодо обмеження об'єму розділу не дозволяють більш ширше висвітлити їхню діяльність.

2. Правозахисні інституції громадянського суспільства України

Як ми зазначали вже у попередньому розділі, правозахисна діяльність полягає у правовій допомозі юридичним особам, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства у спірних питаннях з охорони права, захисті фізичних осіб від обвинувачення та у державному гарантуванні охорони прав громадян правозахисними органами, у даному випадку з боку правозахисних інституцій громадянського суспільства.

Необхідно зазначити, що правозахисна діяльність інституцій громадянського суспільства відрізняється від діяльності правозахисних органів держави. Зазначене зумовлено тим, що в державі ще не викоренена засівша у владних структурах догма щодо примату держави над особою. А відтак є непоодинокі прояви діяльності правозахисних структур держави, яка спрямована на захист насамперед державних інтересів, а не особи.

З огляду на зазначене, надзвичайно актуальною в умовах сьогодення є питання розвитку правозахисної діяльності, насамперед інституцій громадянського суспільства, які зародилися ще в далекі часи функціонування колишнього СРСР, діяльність яких відрізняється від правоохоронної діяльності як за предметом, так і за суб'єктами її здійснення.

Значимо, що правозахисна діяльність має кілька складових. Вони, зокрема, полягають у роз'ясненні громадянам їх прав та обов'язків. У Конституції України закріплюється важливе право знати свої права й обов'язки (ст. 57) та право на юридичну допомогу (ст. 59).

Однією з дієвих організацій щодо захисту прав особи є адвокатура, яка забезпечує право на захист від обвинувачення та надає правову допомогу при вирішенні справ у судах та інших органах державної влади та управління.

Надання юридичної допомоги також полягає у роз'ясненні громадянам, установам та організаціям їх прав та обов'язків.

Нормативно-правовим актом, положення якого регулюють діяльність адвокатури, як правозахисного органу, є Закон²³, згідно з яким адвокатська діяльність визначена як незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Під захистом розуміється вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Під іншими видами правової допомоги розуміються види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення.

Цим же Законом визначено правовий статус адвокатури України – це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому Законом.

Адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Цим же Законом визначено умови зайняття громадянами адвокатською діяльністю. Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

²³ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. Як і будь-яка інша система, система принципів адвокатури є цілісною сукупністю елементів, які мають системно-визначальні властивості. Хоча кожен принцип адвокатури існує лише в системі, але він виокремлюється як елемент системи, як певна ідея, самостійна за змістом. Загалом же система принципів адвокатури має розглядатися як єдине ціле, що складається з взаємодіючих частин – принципів, різних за змістом, але водночас сумісних. Цілісність системи принципів адвокатури зумовлюється силою істотних зв'язків між принципами.

Безпосередньо в діяльності кожного адвоката принцип верховенства права виявляється в питаннях оцінки правозастосувальних дій фізичних та юридичних осіб і правоохоронних органів, як ознака професіоналізму та високої правової культури. Саме таких характеристик потребують справи у високих судових інстанціях та Конституційному суді України. Останнє зовсім не означає відсутність таких ситуацій в повсякденній практиці.

Принцип верховенства права для адвокатів набуває особливого значення, оскільки вони мають спрямовувати свою діяльність на захист загально визнаних принципів і норм міжнародного права, основним пріоритетом якого є права і свободи людини і громадянина. А тому, визнання і отримання принципу верховенства права є однією з основних і невід'ємних ознак правової держави, у побудові якої бере активну участь адвокатура, керуючись своїм конституційним призначенням²⁴. Принцип верховенства права є своєрідним надпринципом, керівною правовою доктриною, від якої залежні всі інші принципи адвокатури. Це аксіологічно-правовий стрижень професійної адвокатської діяльності.

Як вміло зазначає Рада адвокатських та правничих товариств Європи (ССВЕ), професія адвоката є надважливою для належного функціонування судової системи, захисту верховенства права, прав та інтересів громадян²⁵.

Щодо взаємовідносин адвокатури як інституту громадянського суспільства та держави, такі відносини, на нашу думку, мають будуватись на засадах рівноправності. Основою такої рівноправності повинен виступати принцип, згідно з яким держава зацікавлена в існуванні сильної адвокатури (оскільки гарантувати забезпечення прав і свобод людини (конституційний обов'язок, який взяла на себе держава) неможливо без існування такої адвокатури, якій і було делеговано виконання функції держави щодо захисту

²⁴ О.Майорова. Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/advokatska-diyalnist-zdijsnyuyetsya-na-pryntsyapah-verhovenstva-prava> (дата звернення: 02.05.2023).

²⁵ ССВЕ разом з НААУ працюють над Рекомендаціями щодо українських адвокатів. URL: <https://unba.org.ua/news/7447-ccbe-razom-z-naau-pracyuyut-nad-rekomendaciyami-shodo-ukrains-kih-advokativ.html> (дата звернення: 02.05.2023).

таких прав і свобод), і навпаки, адвокатура – в сильній державі²⁶. Такі висновки є актуальними в будь-який час, але найбільший мають прояв, зокрема, в умовах повномасштабної військової агресії з боку Росії, яка вчиняє неймовірну кількість злочинів, в тому числі проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. За таких умов, громадяни України, які перебувають у підвищеній небезпеці потребують правової допомоги на найвищому рівні, на жаль, незахищеними, в багатьох випадках залишаються й самі адвокати²⁷.

Правозахисні організації (ПО) – це особливий вид недержавних організацій, діяльність яких спрямована на утвердження й захист прав і свобод людини, ефективний контроль за їхнім дотриманням державою, її органами і посадовими особами. ПО сприяють зменшенню організованого насильства, здійснюваного державою. ПО громадянського суспільства України захищають права людини, розслідують факти порушення прав державними органами, формують правову і політичну свідомість громадян. І це тільки частина завдань, які ставлять перед собою українські правозахисники. Для цього вони працюють одночасно в трьох напрямках: захист прав людини в конкретних випадках, громадські розслідування фактів порушень прав людини державними органами; поширення інформації про права людини, правове виховання; аналіз стану з правами людини.

Правозахисні організації приречені на вічну боротьбу з державою при патерналізмі, що зберігається у суспільстві, незнанні людьми своїх прав та інструментів їхнього захисту і законодавства, що, як і раніше, несе загрози правам людини. Правове виховання і викладання прав людини, знання своїх прав, національних і міжнародних механізмів їхнього захисту необхідні для успішного відстоювання своїх прав і утвердження правової свідомості. Аналіз стану з правами людини передбачає аналіз законодавства, судової й адміністративної практики, їхньої відповідності нормам міжнародного права, спостереження за законодавчим процесом, ініціювання необхідних змін у законодавстві і правозастосовній практиці²⁸.

Усі правозахисні організації створюються у відповідності до Закону²⁹, положенням якого визначаються правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана

²⁶ Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2017. 577 с.

²⁷ Заборовський, В. В., Орлова, О. С., Манзюк, В. В. Особливості професійної діяльності адвоката та української адвокатури в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*, №3, 2022. С. 279-285. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/264978/260965> (дата звернення: 02.05.2023).

²⁸ Основні положення діяльності правозахисних організацій (ПО.) URL: <https://www.oberig.org/uk/osnovni-polozhennia-diiialnosti-p-o> (дата звернення: 03.05.2023).

²⁹ Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 03.05.2023).

Верховною Радою України, а також порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань. Цим же Законом визначено, що громадські об'єднання (ГО) – це добровільні об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка.

Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. Громадські об'єднання можуть здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку. Функціонують ГО відповідно до затвердженого ними статуту і зареєстрованого в органах Міністерства юстиції України.

Найбільшою в Україні асоціацією громадських правозахисних організацій, метою якої є сприяння практичному виконанню гуманітарних статей Заключного акту Гельсінської наради з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) 1975 року, інших прийнятих на його розвиток міжнародних правових документів, а також усіх інших зобов'язань України в сфері прав людини та основних свобод, є Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ), яка створена 1 квітня 2004 року і до якої входять до 30 громадських правозахисних організацій-учасників. Напрямами діяльності Спілки є:

- здійснення постійного моніторингу дотримання прав людини та основних свобод в Україні й інформування про факти порушень прав і свобод;
- захист прав людини та основних свобод в органах державної влади та місцевого самоврядування;
- здійснення досліджень з прав людини та основних свобод, у тому числі постійний моніторинг підготовки проектів законів та інших правових актів;
- проведення освітніх заходів і кампаній, семінарів, тренінгів, конференцій тощо;
- сприяння розвитку мережі правозахисних організацій.

Крім того, в Україні функціонують десятки інших правозахисних організацій, діяльність яких направлена на захист прав і інтересів громадян у різних сферах життєдіяльності: Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів; Дорожній контроль; «Меморіал» імені Василя Стуса; Інститут демократії та прав людини; Справедливість заради миру на Донбасі; Польова місія з прав людини в Криму; Правозахисний центр «Поступ»; Українські студенти за свободу; Харківська правозахисна група; Центр громадянських свобод тощо.

Після вчинення агресії Росії проти країни, почалися створюватися правозахисні організації, діяльність яких направлена на захист прав і свобод громадян, які потерпіли від агресії:

- Правозахисна група «Січ», яка спеціалізується на наданні юридичної допомоги постраждалим від російської збройної агресії, жертвам катувань та вразливим категоріям населення. Фахівці організують публічні та освітні заходи, пропагують правозахисні ідеї, документують порушення прав людини та воєнних злочинів Росії. Однією з цілей організації є притягнення країни-агресорки до відповідальності;

- Кримська правозахисна група, яка сприяє дотриманню і захисту прав людини в Криму. Функціонує з 2015 року. Правозахисники збирають і аналізують інформацію щодо ситуації з дотриманням прав людини на Кримському півострові, комунікують з органами влади, міжнародними організаціями, ЗМІ та іншими цільовими групами. КППГ займається підготовкою рекомендацій для органів влади та міжнародних структур у сфері прав людини;

- Центр прав людини ZMINA. Місія організації – будувати країну, в якій кожен може захистити свої права;

- Громадська організація «Докудейз», до завдань якої входять просування міжнародних стандартів прав людини та основоположних свобод;

- Юридична Сотня, яка займається наданням правової допомоги військовослужбовцям та їхнім родинам;

- Центр правових та політичних досліджень «СІМ», який реалізує проекти, покликани допомагати жертвам російської агресії;

- Центр Громадянських Свобод, Лауреат із 2007 року працює зі становленням прав людини та демократії в Україні, а також ряд інших правозахисних організацій.

До когорти подібних організацій можна віднести і ряд ветеранських організацій України, як цивільних, так і колишніх військових. Вони мають статус як всеукраїнських, так і регіональних (місцевих) і вважають своєю головною метою всебічний захист законних прав, соціальних, економічних, вікових інтересів ветеранів війни, праці, дітей війни, ветеранів військової служби, інших силових структур, пенсіонерів, громадян похилого віку. Ними є:

- Організація ветеранів України, добровільна Всеукраїнська громадська організація ветеранів Другої світової війни, інших локальних війн і воєнних конфліктів (учасників бойових дій, інвалідів, учасників війни), ветеранів праці, дітей війни, ветеранів військової служби, інших пенсіонерів-громадян похилого віку;

- Спілка Учасників, Ветеранів, Інвалідів АТО та бойових дій (СУВІАТО) – українська неприбуткова громадська організація, що захищає інтереси учасників, ветеранів, інвалідів АТО та бойових дій, а також сімей військових, які загинули на фронті;

- Військові громадські організації – добровільні суспільні спілки, які згідно чинного Закону України «Про громадські об'єднання» створюються

військовослужбовцями, або членами їх родин для реалізації та виконання своїх соціальних, економічних, господарських питань. До них відносяться:

- Всеукраїнська громадська організація «Спілка офіцерів України»;
- Організація ветеранів України;
- Всеукраїнське об'єднання ветеранів;
- Спілка Учасників, Ветеранів, Інвалідів АТО та бойових дій;
- Громадська організація «Об'єднання добровольців»;
- Всеукраїнська спілка учасників війни;
- Всеукраїнська організація ветеранів-прикордонників;
- Українська спілка в'язнів-жертв нацизму та багато інших.

Таким чином зазначені інституції громадянського суспільства покликані вирішувати наступні задачі:

- Захищати права і свободи людини, що закріплені в Конституції і національному законодавстві (включаючи міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана парламентом);

- Бути джерелом інформації про права людини для народу та органів влади, підвищувати рівень освіченості в галузі прав людини, заохочувати становлення цінностей і розвиток настанов, що сприяють повазі і усвідомленню прав людини;

- Аналізувати стан з правами людини у своїй країні, її окремих регіонах, або у іноземній країні постійного чи тимчасового перебування.

Наявність в Україні значної кількості правозахисних організацій громадянського суспільства може свідчити про те, що державна влада не повністю справляється зі своїми обов'язками щодо охорони і захисту прав громадян, включаючи і діяльність державних правоохоронних органів у зазначеній сфері. Такий висновок можна зробити зі щорічного звіту Управління Верховного Комісара ООН³⁰ в Огляді ситуації у сфері прав людини в Україні за 1-е півріччя 2021 року та у Звіті про дотримання прав людини в Україні за 2021 рік³¹. Як в них зазначено, в достовірних повідомленнях йшлося про такі значні проблеми з правами людини, як: незаконні або свавільні вбивства, включаючи позасудові вбивства представниками влади або її агентами; катування та інші випадки жорстокого, нелюдського та принизливого ставлення або покарання затриманих з боку працівників правозахисних органів; важкі та загрозові для життя умови у в'язницях; свавільні арешти або тримання під вартою; серйозні проблеми з незалежністю судової системи; значні порушення під час очолюваного Росією конфлікту на Донбасі, включаючи фізичні знущання або покарання цивільних та членів збройних угруповань, утримуваних під вартою; серйозні обмеження свободи слова та засобів

³⁰ Огляд ситуації у сфері прав людини в Україні (1 лютого-30 квітня 2021 року). URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-05/HRMMU_Update02_Final_UKR.pdf (дата звернення: 03.05.2023).

³¹ Звіт про дотримання прав людини в Україні за 2021 рік. URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/151/UKRAINE-2021-HRR_Ukr.pdf

масової інформації, включаючи акти насильства та погрози насильством на адресу журналістів, необґрунтовані арешти або переслідування журналістів і цензуру; примусове повернення біженців до країни, де вони можуть стикнутися з загрозою їхньому життю або свободі; серйозні акти владної корупції; відсутність розслідування та притягнення до відповідальності за насильство на гендерному підґрунті; злочини, насильство або погрози насильством, мотивовані антисемітизмом; злочини, пов'язані з насильством або погрозами насильством, спрямовані проти людей з інвалідністю, членів етнічних меншин та лесбійок, геїв, бісексуальних, трансгендерних, квір-осіб або інтерсексуальних осіб; наявність найгірших форм дитячої праці.

Як зазначає один з керівників Харківської правозахисної організації, 95% скарг до Європейського Суду з прав людини від українців стосуються невиконання судових рішень. Україна посідає третє місце після Росії і Туреччини за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини. У порівнянні з минулими роками – кількість скарг збільшилась. За словами Є. Захарова Україна дедалі гірше виглядає перед Європейським судом із прав людини, оскільки жодне його рішення про порушення ст.3 (заборона катувань) і ст.5 (право на свободу і особисту недоторканість) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не виконане досі з часу, коли Україна стала членом Ради Європи³².

ВИСНОВКИ

У 2019 році в Конституції України законодавчо закріплено цивілізаційний вибір, європейська ідентичність Українського народу та незворотність стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Правова визначеність курсу України на членство в ЄС і НАТО мобілізує українське суспільство і українську владу та сприяє реформам, спрямованим на досягнення критеріїв повноправного членства в ЄС і НАТО.

Водночас, зовнішньополітичний курс України на європейську та євроатлантичну інтеграцію потребує належного правового забезпечення, як і належного забезпечення функціонування права в державі, насамперед в частині дотримання основоположних прав і свобод громадян. З цією метою державна влада створює відповідні державні інституції з правоохоронними, правозахисними і правозастосовними функціями, завданням яких є охорона і захист зазначених прав громадян, а у випадку їх порушення – їх поновлення.

Україна, відповідно до рекомендацій і Європейського Союзу, і Північно-Атлантичного договору, а також відповідно до взятих міжнародних зобов'язань, з метою якнайшвидшого інтегрування в названі структури, створила систему згаданих вище державних інституцій, впровадила в країні

³² 95% скарг до ЄСПЛ від українців стосуються невиконання судових рішень – Захаров. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/devianosto-piat-vidsotkiv-skarg-do-yevrosudovid-ukrainsiv-stosuyutsia-nevykonannia-sudovyh-rishen/30962110.html> (дата звернення: 03.05.2023).

адміністративно-правову реформу, імплементувала необхідні правові норми та правові принципи в національне законодавство, що підтверджує невідворотність взятого нею курсу долучення до когорти демократичних держав Європи.

Активну життєву позицію у зазначеному русі держави займає українське суспільство, яке з метою пришвидшення даного руху, а також з метою здійснення демократичного цивільного контролю за діяльністю органів публічної влади у згаданому процесі, створює громадські об'єднання для активізації своєї участі в управлінні державними справами та захисту своїх демократичних, основоположних прав і свобод від порушень. Широка суспільна підтримка в Україні європейського та євроатлантичного вибору зумовлена європейською цивілізаційною ідентичністю України, її тісними і тривалими відносинами з членами європейської та євроатлантичної спільноти, які ґрунтуються на спільних цивілізаційних цінностях. Зазначене змушує публічну владу діяти і приймати рішення в інтересах реалізації взятого курсу на побудову демократичної, правової, соціальної держави.

Однак, як показує практика, стан дотримання, охорони і захисту основоположних прав і свобод громадянина ще не досяг належного європейського рівня, про що свідчать як велика кількість внутрішніх судових рішень із зазначеного питання, так і Європейського Суду з прав людини, в якому Україні знаходиться в лідерах з негативної точки зору.

АНОТАЦІЯ

В контексті євроатлантичної інтеграції, здійснено дослідження існуючих в Україні систем правоохоронних і правозахисних органів. Зазначені системи органів поділені на державні та громадські. До державних органів віднесено правоохоронні органи та посадові особи, які наділені правозахисними функціями. В дослідженні, зважаючи на відсутність законодавчого визначення, наведено існуючі оптимальні на сьогодні наукові визначення термінів «правоохоронна діяльність» і «правозахисна діяльність».

Оскільки в національному законодавстві також відсутні переліки правоохоронних та правозахисних органів, дослідником наведено оптимальний, на думку автора, їх склад. Так само, спираючись на наукову літературу та наукові дослідження, запропоновано структурний розподіл напрямів системи діяльності державних правоохоронних органів, розкрито їхній зміст. Коротко наведено завдання та зміст діяльності державних правоохоронних органів.

Наведено перелік правозахисних організацій громадянського суспільства України, як особливого виду недержавних організацій, діяльність яких спрямована на утвердження й захист прав і свобод людини, ефективний контроль за їхнім дотриманням державою, її органами і посадовими особами, а також визначені напрями їхньої діяльності в сучасних умовах.

Зазначено, що створення великої кількості правозахисних громадських організацій в Україні – свідчення значної кількості проблем у діяльності

державних правоохоронних органів у даній сфері, що підтверджується великою кількістю звернень українських громадян до Європейського суду по правам людини.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 2 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7 лютого 2019 р. № 2680-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

4. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення: 26.04.2023).

5. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

6. Копенгагенські критерії: Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%B3%D0%B0%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97 (дата звернення: 26.04.2023).

7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.04.2023).

8. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: «Укр. енциклопедія», 2003. Т. 5. 736 с.

9. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 28.04.2023).

10. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 28.04.2023).

11. А. Подоляка. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи. *Віче*. 2009. № 18. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/1643/> (дата звернення: 01.05.2023).

12. Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

13. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 01.05.2013).

14. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.05.2013).

15. Про національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

16. О.П.Письменна. Щодо правової основи функціонування національної поліції України. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/7443-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-14947-1-10-20191114.pdf> (дата звернення: 01.05.2023).

17. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

18. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

19. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

20. Про державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 р. № 661-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

21. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 4 березня 1998 р. № 160/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

22. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

23. О.Майорова. Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/advokatska-diyalnist-zdijshnyuetsya-na-prynstypah-verhovenstva-prava> (дата звернення: 02.05.2023).

24. ССВЕ разом з НААУ працюють над Рекомендаціями щодо українських адвокатів. URL: <https://unba.org.ua/news/7447-ccbe-razom-z-naau>

pracyuyut-nad-rekomendaciyami-shodo-ukrains-kih-advokativ.html (дата звернення: 02.05.2023).

25. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2017. 577 с.

26. Заборовський, В. В., Орлова, О. С., Манзюк, В. В. Особливості професійної діяльності адвоката та української адвокатури в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*, №3, 2022. С. 279-285. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/264978/260965> (дата звернення: 02.05.2023).

27. Основні положення діяльності правозахисних організацій (П.О.) URL: <https://www.oberig.org/uk/osnovni-polozhennia-diialnosti-p-o> (дата звернення: 03.05.2023).

28. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 03.05.2023).

29. Огляд ситуації у сфері прав людини в Україні (1 лютого-30 квітня 2021 року). URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-05/HRMMU_Update02_Final_UKR.pdf (дата звернення: 03.05.2023).

30. Звіт про дотримання прав людини в Україні за 2021 рік. URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/151/UKRAINE-2021-HRR_Ukr.pdf (дата звернення: 03.05.2023).

31. 95% скарг до ЄСПЛ від українців стосуються невиконання судових рішень – Захаров. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/devianosto-piat-vidsotkiv-skarg-do-yevrosudu-vid-ukrainsiv-stosuyutsia-nevykonannia-sudovyh-rishen/30962110.html> (дата звернення: 03.05.2023).

Information about the author:

Korzh Ihor Fedorovich,

Doctor of Laws, Senior Research Fellow Employee,
Deputy Head of the Research Center Electronic Parliament
and Legal Information

State Scientific Institution “Institute of Information,
Security and Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine”
3, Pylypa Orlyka str., Kyiv, 01024, Ukraine